

Research Paper

"Other" in the persian Romantic Poetry of the Eighty-Nineties Based on the Components of Intercultural Philosophy

Shirzad Tayefi¹, Somaye Ghorbanpour Delivand²

Received:Feb.3,2021; Accepted:Dec. 23,2021

Abstract

Intercultural philosophers have taken into account attention to the other and the way of his acceptance as one of the basic conditions and consider it as a reflection of the cultural, ideological, social and "concert of cultures" requirements of the realization of the unity and thought of each society. Mere knowledge of the teachings, goals, and aspirations of intercultural philosophy does not contribute much to world peace without striving to apply it; Rather, we must look for ways to implement this ideal. Poetry as an influential art is a good source for practical application of the teachings of cultural philosophers in any society and a test for identifying the cultural capacities of the target community against this global approach.

Lyrical genre in the literature of any nation, especially by appearing in it, is an invaluable tool for exploring ways of expressing one's identity in the face of "other."

In this study, a collection of love poems from the eighties and nineties decades in Iran, with the aim of identifying methods of recognition, communication, dialogue and other's identity, with what is presented in intercultural philosophy, has been studied and the findings of the research indicate that looking to the other, especially a close one, in this type of poetry is most similar to the intercultural philosophy teachings.

Keywords: Concert of Cultures , Intercultural Philosophy, Other, Polylog, Romantic Poetry

¹ Persian language and literater Faculty,Allame Tabatabaie University, Tehran, Iran, sh_tayefi@yahoo.com

² Graduated Persian language and literate Phd, Persian language and literater Faculty,Allame Tabatabaie University, Tehran, Iran, somaye.ghorbanpoor59@gmail.com

Introduction

In the age of cultural fusion, misunderstanding and misperception of others and foreign cultures are the basis of many global conflicts and a threat to peaceful living. In this globalized society, interaction with some cultures is more sensitive, and the culture of Islam and Islamic societies is one of those cultures that has always been and continues to be misunderstood and misunderstood.

Intercultural philosophy, aiming to create a world free of violence, has been pursued in Iran's Islamic society from the moment it was first introduced; yet practical examples of applying its elements and concrete instances of society's commitment to its ideals have received little attention. Relying on the incomplete understanding that comes from a blending of horizons (the hermeneutic view) cannot lead to the ultimate truth of intercultural philosophy. Although the starting point is knowledge of and engagement with the Other, the basis for that knowledge is the lived experience with the Other and an understanding of the details of their culture. The cultural particulars embedded in artists' works can be a suitable reference for understanding any culture, and from this perspective some believe that literature is the best way to probe complex ethical issues and examine how they relate to specific characters and situations. In love poetry, also, the poet, presupposing the existence of the Other, accepting them and entering into dialogue with the beloved, sharing his feelings. Examining this relationship and the nature of those dialogues can be especially valuable for discerning the poet's cultural taste as an important member of a cultural community.

Purpose

The mission of cultural thinkers is to manage the conflicts and tensions arising from conflicts between different cultures in the global society, so that nothing stands in the way of human coexistence. In an era when growing numbers of people live in circumstances where displaced institutions—by linking local customs with global social relations—organize major aspects of everyday life, the need to devise ways to prevent conflict among different cultures and nations is undeniable. Accordingly, by analyzing the poetry and literature of any period, one can identify numerous prominent elements in those works that reflect the creator's lived experiences within their cultural context.

Methodology

This study is a fundamental research with a qualitative analytical method. Sources and concepts related to intercultural philosophy and its prominent approaches, as well as

its practical components, were selected as the theoretical framework, and using those components the statistical population was defined and subjected to critique and analysis. In this research, lyrics of the lyrical genre from the 1980s and 1990s are examined through the lens of intercultural philosophy to explore the other, engagement with them, and how interaction and dialogue with them occur, using qualitative analysis. The scope of the study comprises love poems published in Iran during the 1980s and 1990s.

Findings

The main, primary, and central element of research related to intercultural philosophy is related to the concept of "other," "other," or "alien" and the degree of importance, the type of attitude towards it or the rejection of its presence, and related matters.

The necessity of the presence of the other in the process of self-knowledge is undeniable, so that it can be said that without the presence of the other, a romantic poem generally does not take shape because the hero of romantic poems is the other. In looking at the other, avoiding egocentrism and centrist beliefs and in talking to him, observing the necessary prerequisites of multilateral dialogue (polylogue) has been intended. In a general division, the "other" can be divided into two types (the close other and the distant other) according to being co-cultural or different. Although the presence of the "other" in romantic poetry is generally of the type of "close other," the ways of dealing with this type of "other" in a general sense can be considered to contain valuable signs of the requirements and compulsions of each culture in dealing with the "distant other." From this perspective, perhaps the way of looking at the other in artistic texts can be considered a transparent window into the requirements of that culture in dealing with the other. In romantic poetry, we are apparently faced with monologues; but these monologues always have an audience. It should be seen to what extent these addresses are polylogue-like in nature. The "other" with its very otherness is necessary for our existence. The type of relationship with the "other" that is created in this type of poetry is a way to understand the cultural context from which this "other" has emerged, and in love poetry, there is generally no evidence of the poet's superior or egalitarian view of the beloved. Sometimes this other is a little closer or, in a sense, a co-cultural other. In this case, too, despite the presence of multiple cultures in a single society, the view of the other is still an intercultural view and his relationship with -me- is, from the poet's point of view, an undeniable relationship. The poet considers the presence of the other beside him essential, and this necessity is not even related to a specific time.

Examining the nuances and characteristics of this type of looking at the other in life is a way to understand the extent to which a culture adheres to intercultural ideas, and on the other hand, the ability of culture to spread because it exists in various forms such as ideas, words, images, musical sounds, etc. and flows relatively easily throughout the world..

Considering all these necessities, it should also be aware of the fact that it is not possible to compare cultures by relying on simple things about the characteristics of them. This criticality and flexibility and avoidance of centralism are among the ideals of intercultural philosophy in order to create a world free from violence and superiority; because it seeks to create a model for the world.

Conclusion

An examination of the love poetry of the last two decades from the perspective of recognizing the manifestations of the presence and appearance of the close "other" shows that the existence of this type of "other" is of vital importance and necessity for the continuation of life for the poet. From this perspective, the relationship between the self and the other can be considered a complementary relationship, without a confrontational self-alien approach. This type of presence is not a forced presence like the requirement of necessities and facilities of life and material needs. The view of the "other" in romantic poetry is not a commodity-material view but a value-based view. Based on poetic evidence, it can be concluded that issues such as recognizing the other, avoiding cultural prejudice, polylogue-type dialogue, the need for interaction away from resolving, digesting and reducing the identity of the other to the identity of the self, avoiding centralism and establishing a complementary relationship (Komplementar) between cultures exist in the teachings of romantic poetry in the 1980s and 1990s in Iran.

In this type of poetry, the presence of the other, the existential condition of the self, is of undeniable importance to the extent that without the assumption of the existence of the other, a love poem cannot take place. In contemporary love poetry, considering the theme we are familiar with, we are generally faced with a close other, in a sense a "beloved and beloved"; but suitable examples of the distant other and the type of interaction with it are also found in this type of poetry. Looking at the general other (far and near) and accepting the fact that the self never takes place without the other is a necessary prerequisite for any type of peaceful interaction, which this basic prerequisite has been fulfilled, and in the next step, this type of interaction can be

considered related to the distant other by taking into account certain considerations. In romantic poetry, being spontaneous and self-centered has meaning to the extent that the distinction and identity of each party can be recognized, and after that, the other is always superior to the self, the presence of the self is dependent on the presence of the other, and this meaning is very consistent with the components of intercultural philosophy. Dialogue in romantic poetry is a vital element that is considered the basis of romantic poetry. The addresses of romantic poetry are doors to enter the world of two close others, and the genre of these dialogues in romantic poetry is close to the polyphonic and polylogue style. These findings do not indicate a reduction in the importance and necessity of the distant other, and the distant other (other culture) is also addressed in poems with ideological, social, political, and protest themes.

Novelty

Given the decades-long existence of the intercultural philosophy approach in Iran, this approach has advanced to the point of outlining its foundations, describing its ideals and goals, and making efforts to recognize and invite it. The foundations of this approach have been recognized to a reasonable extent by its Iranian scholars; however, the application of this approach, which is an important and necessary issue, has received less attention. In literature and art, as far as it can be cited, attention to the importance of culture and its encounter in human interactions, except in the field of cultural studies, has not been specifically focused on a literary-artistic work. The philosophy of interculturalism has been pursued in the Islamic society of Iran since its inception; however, examples of the implementation of the components and concrete examples of the Islamic society's adherence to its ideals in a practical way have not received much attention. In such a turbulent global situation, it is essential to take a step in this direction as an original and practical research, in accordance with the requirements of the community and one's own culture, to introduce these examples to the global community and the transparency of its non-violent teachings in order to eliminate misunderstandings, so that the path of global interactions and peaceful coexistence of cultures can be properly followed.

Bibliography

- Hamed, Ebrahimpour. (2015). *I Love You for a Thousand Reasons*. Second Edition. Tehran: Chapter Five (in Persian).
- Ahmadi, Ahmadreza (2013) *They say it is snowing outside this room*. Tehran: *Nimage*. (in Persian).
- Scelius, Ole Martin (2015). *Philosophy of Literature*. Translated by Mohammad Nabavi. Tehran: *Agh*. (in Persian).
- Smith, Philip. (2008). *An Introduction to Cultural Theory*. Translated by Hassan Pouyan. Second edition. Tehran: *Cultural Research Office*. (in Persian).
- Aminpour, Qaiser. (2009). *The Grammar of Love*. Ninth edition. Tehran: *Morvarid*. (in Persian).
- Badie, Alireza. (2016). *Prisons of a Month*. Second edition. Tehran: *Chapter Five*(in Persian).
- Tyson, Lewis. (2015). *Theories of Contemporary Literary Criticism*. Translated by Maziar Hosseinzadeh and Fatemeh Hosseini. Third edition. Tehran: *Negah No - The Story of a New Pen*. (in Persian).
- Jones, A. (2011). *The Great Theorists of Globalization*. Translated by Masoud Karbasian and Hamayak Avadis Yanes. *Cheshme*: Tehran. (in Persian).
- Hosseini, S. A. (2014). *Ghazal of Our Time, Puzzle of Today's Poetry*[1] A Selection of Ghazals of the Eighties. Fourth Edition. Tehran: *Nimag*. (in Persian).
- Dallmayer, F. R. (2005). *Alternative Paths: Beyond Orientalism and Westernism*. Translated by Fatemeh Sadeghi and Narges Tajik. Abadan: Porsesh. (in Persian).
- Dehghani, R. (2017). *An Introduction to the Philosophy of Interculturalism*. Tehran: *Research Institute for Culture, Art and Communication*. (in Persian).
- Dehghani, R. (2019). *Being Intercultural Without Culture: Moving from Identity Politics to the Politics of Difference*. Tehran: Naghde Farhang. (in Persian).
- Rashidian, A. (2014). *Postmodern Culture*. Tehran: *Ney*. (in Persian).
- Ritzer, George. (2016). *Globalization (necessities)*. Translated by Asghar Ghahremanpour. *Chapakhsh*: Tehran. (in Persian).
- Samovar, Larry A., Porter, Richard E., and McDaniel, Lisa A. (2000). *Intercultural Communication*. Translated by Gholamreza Kiani and Seyed Akbar Mirhasani. Tehran: *Baz*. (in Persian).
- Sanaei, Ali and Dehghani, Reza (2017). "Analysis of the Possibility of What African Philosophy Is Based on Heinz Kimmerle's Intercultural Reading of the History of

- Philosophy". *Quarterly of Intercultural Studies*, Vol. 12, No. 33, pp. 9-13. (in Persian).
- Shafiei Kadkani, Mohammad Reza (2019). *A Child Called Shadi*. Tehran: *Sokhan*(in Persian).
- Shams Langroodi, Mohammad (2013). *Collection of Poems*. First Edition. Tehran: *Negah*. (in Persian).
- Shams Langroodi, Mohammad (2015). *Collection of Poems*. Second Edition. Tehran: *Negah*. (in Persian).
- Sabbagh No, Omid. (2018). *69 Common Sense; Selected Poems of Today (1)*. Fourth Edition. Karaj: *Shani*. (in Persian).
- Sabbagh No, Omid (2018) *70 Common Sense; Selected Poems of Today (2)*. Third Edition. Karaj: *Shani*. (in Persian).
- Tarighi, Gholamreza. (2015). *Selected Poems*. Tehran: *Chapter Five*(in Persian).
- Abdolmalkian, Gros. (2018). *Selected Poems*. Second Edition. Tehran: *Morvarid*(in Persian).
- Abdolmalkian, Gros. (2018). *Trilogy of the Middle East: The War of Love and Solitude*. Tehran: *Cheshme*. (in Persian).
- Abdolmalekian, Gross (2018) *The Middle East Trilogy: The War of Lonely Love*. Tehran: *Cheshme*. (in Persian).
- Alia, Masoud. (2010). *Another Discovery with Levinas*. Tehran: *Ney*. (in Persian).
- Ali-Mohammadi, Nastaran (2011). "Intercultural and Intermediary Dialogue as a Path to International Cultural Engineering in the Age of Globalization". *Cultural Relations*, Vol. 2, pp. 28-37. (in Persian).
- Faraji, Mehdi. (2015). *The Wind-Waving Scarf*. Fourth Edition. Tehran: *Chapter Five*. (in Persian).
- Faraji, Mehdi. (2015). *The Unsettled Suitcase*. Fifth Edition. Tehran: *Chapter Five*. (in Persian).
- Ghanbarloo, Yaser (2018) *The Next Patient*. Fourth Edition. Tehran: *Nimag*(in Persian).
- Kordbeche, Leila (2016) *A Bird's Night*. Tehran: *Nimag*(in Persian).
- Karampour, Kouros (2017) *O Lord! Remember Iran*. Tehran: *Nimag*. (in Persian).
- Koosh, Selina (2017) *Principles and Foundations of Literary Text Analysis*. Translated by Hossein Payandeh. Tehran: *Morvarid*. (in Persian).
- Gadkanest, William B. et al. (2006). "Theorizing Intercultural Communication". *Social Sciences*, Vol. 67, pp. 49-98. (in Persian).

- Lukács, George (2010). *Writer, Criticism and Culture*. Translated by Akbar Masoom Beigi. Tehran: *Other*. (in Persian).
- Mosleh, Ali Asghar. (2013). *Collection of Articles on Intercultural Philosophy*. Tehran: *Hekmat*. (in Persian).
- Mosleh, Ali Asghar. (2014). *Philosophy of Culture*. Tehran: *Elmi*. (in Persian).
- Mosleh, Ali Asghar (2016). *Collection of Articles on the Future of Culture*. Tehran: Allameh Tabatabaei University. (in Persian).
- Mosleh, Ali Asghar. (2018). *With the Other*. Tehran: *Other*. (in Persian).
- Mirzaei, Mohammad Saeed (2014). *Tablets of Peace*. Second Edition. Tehran: *Nimag*(in Persian).
- Mirzaei, Mohammad Saeed. (2015). *A Perfect Woman*, Tehran: *Nimag*. (in Persian).
- Nasaj, Hamid (2013). "A Fundamental Cultural Other for Intercultural Interactions; Comparing the Outsider's Perspective with Burton". *Iranian Cultural Research*, Vol. 22, pp. 91-112.
- Nazari, Fazel (2019) *Selected Poems*. 17th edition. Tehran: *Morvarid*. (in Persian).
- Held, David and McGraw, Anthony. (2003). *Globalization and Its Opponents*. Translated by Erfan Sabeti. Tehran: *Qoghnoos*. (in Persian).
- Yousefi, Hamidreza. (2017). *The Foundations and Structure of Intercultural Philosophy*. Translated by Sedighe Khansari Mousavi. Tehran: *Pegah Rouzager No.* (in Persian).
- Heidegger, Martin. (2019). *The Beginning of an Artistic Work*. 7th edition. Tehran: *Hermes*(in Persian).
- Younan, Rasoul. (2013). *How Soon the Party Ended*. 4th edition. Tehran: *Nimag*. (in Persian).
- Gadamer.H.G(1999). *Wahrheit und Methode*.
- Fornet-Betancourt, Raul (1997). *Lateinamerikanische Phiosophie zweichen Inkulturation und Interkulturalitat*.
- Kimmerle, Heinz(1995).*Die Dimensionen des Interkulturellen.Philosophie in Afrika-Afrikanische Philosophie*.
- Kimmerle, Heinz:(2000) *Philosophie der Differenz. Ein Einfuhrung*.
- Kimmerle, Heinz (2002). *Interkulturelle Philosophie. Zur Einfuhrung*.
- Kimmerle, Heinz (2005). *Afrikanische Philosophie im Kontext Weltphilosophie*.
- Kimmerle, Heinz (2009).*Der Philosophiebegriff der interkulturellen Philosophie*.
- Mall, Ram-Adhar(1996). *Philosophie im Vergleich der Kulturen.Interkulturelle Philosophie-Ein neue rientierung*.

- Mall, Ram-Adhar (2000). *Interkulturelle Philosophie*.
- Mall, Ram-Adhar (2004). *Interkulturelle Philosophie. Ein Einführung*.
- Mall, Ram-Adhar (2005). *Ludwig Wittgensteins Philosophie interkulturell gelesen*.
- Wimer, Franz Martin (1990). *Interkulturelle Philosophie- Theorie und Geschichte*.
- Wimer, Franz Martin (2003). *Globalität und Philosophie. Studien zur Interkulturalität*.

مقاله پژوهشی

دیگری در شعر عاشقانه فارسی دو دهه هشتاد و نود بر اساس مؤلفه‌های فلسفه میان‌فرهنگی

شیرزاد طایفی^۱، سمیه قربانپور دلیوند^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۷/۰۰، تاریخ تایید: ۱۴۰۲/۱۰/۰۰

چکیده

اندیشمندان فلسفه میان‌فرهنگی، توجه به دیگری و چگونگی پذیرش وی را از شروط اساسی در تحقق هم‌آیی و «کنسرت فرهنگ‌ها» دانسته و آن را بازتابی از الزامات فرهنگی، عقیدتی، اجتماعی و فکری هر جامعه به شمار آورده‌اند. وقوف صرف به آموزه‌ها، اهداف و آرمان‌های فلسفه میان‌فرهنگی بدون تلاش برای کاربردی و اجرایی کردن آن، کمک چندانی به برقراری صلح جهانی نمی‌کند؛ بلکه باید به دنبال راه‌هایی برای اجرای این آرمان بود. شعر به‌عنوان هنری تأثیرگذار، منبعی مناسب برای بررسی کاربردی و عملی آموزه‌های فلسفه میان‌فرهنگی در هر جامعه و محکی برای شناسایی ظرفیت‌های فرهنگی جامعه هدف در برابر این رویکرد جهانی است. ژانر غنایی یا لیریک در ادبیات هر ملت، به‌ویژه با حضور پررنگ «دیگری» در مقام قهرمان اصلی (معشوق)، محملی مغتنم برای بررسی شیوه‌های بروز هویت خودی در مواجهه با دیگری است. در این پژوهش، مجموعه شعرهایی عاشقانه از دو دهه هشتاد و نود ایران، با هدف شناسایی شیوه‌های به رسمیت‌شناختن، ارتباط، گفت‌وگو و هویت دیگری، با آن چه در فلسفه میان‌فرهنگی مطرح شده، مورد بررسی قرار گرفته و یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که نوع نگاه به دیگری به‌ویژه دیگری نزدیک در این نوع شعر، بیشترین همانندی را با آموزه‌های فلسفه میان‌فرهنگی دارد.

واژگان کلیدی: فلسفه میان‌فرهنگی، دیگری، پولی‌لوگ، کنسرت فرهنگ‌ها، شعر عاشقانه

sh_tayefi@yahoo.com

^۱ دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران؛

^۲ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

somaye.ghorbanpoor59@gmail.com

مقدمه

در عصر امتزاج فرهنگ‌ها، کج‌فهمی و تلقی‌های نادرست از دیگری، فرهنگ یا هویت بیگانه، زمینه بسیاری از تعارضات جهانی و تهدیدی برای زندگی مسالمت‌آمیز است. در این جامعه جهانی‌شده، برخی فرهنگ‌ها و تعامل با آن‌ها از حساسیت بیشتری برخوردار است و فرهنگ اسلام و جوامع اسلامی، از آن جمله فرهنگ‌هایی است که همواره در شناخت و فهم آن، سوءتفاهم‌های فراوان وجود داشته است و دارد. فلسفه میان‌فرهنگی با هدف ایجاد دنیایی عاری از خشونت، در جامعه اسلامی ایران از آغاز مطرح شدن آن تاکنون، مورد پیگیری بوده است؛ اما مصادیق اجرای مؤلفه‌ها و نمونه‌های عینی پای‌بندی جامعه اسلامی به آرمان‌های آن به صورت کاربردی، چندان مورد توجه قرار نگرفته است. در چنین اوضاع آشفته جهانی، ضروری است تا به‌عنوان یک پژوهش اصیل و کاربردی، متناسب با الزامات اجتماع و فرهنگ خودی، برای شناساندن این مصادیق به جامعه جهانی و شفافیت آموزه‌های عاری از خشونت آن جهت رفع کج‌فهمی‌ها، در این جهت نیز گامی برداشته شود تا مسیر تعاملات جهانی و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز فرهنگ‌ها به‌درستی پیموده شود. رسالت اندیشمندان فرهنگی، مدیریت کردن تعارض‌ها و تنش‌های حاصل از مواجهه فرهنگ‌های متکثر در جامعه جهانی است؛ به‌نحوی که مانعی برای هم‌زیستی انسان‌ها وجود نداشته باشد. گیدنز بر این باور است که در عصر حاضر «تعداد هرچه بیشتری از مردم در شرایطی زندگی می‌کنند که در آن نهادهای جابه‌جاشده با برقراری ارتباط میان رسوم محلی و مناسبات اجتماعی جهانی‌شده، جنبه‌های عمده زندگی روزمره را سامان‌دهی می‌کنند» (جونز، ۱۳۹۰: ۵۸). لزوم ایجاد راهکارهایی برای جلوگیری از مناقشات میان فرهنگ‌ها و ملل متفاوت، ضرورتی انکارناشدنی است. از آن‌روی که زیربنای هر جامعه‌ای را فرهنگ و باورهای آن جامعه تشکیل می‌دهد، از اواخر قرن بیستم، مطالعه روی فرهنگ‌ها به‌طور جدی و تخصصی شروع شد. به نظر گرینبلت، ممکن است «چنین به نظر آید که تحلیل فرهنگ در خدمت مطالعات ادبی است، اما در یک نظام آموزشی بی‌تعصب، در کل این مطالعات ادبی است که در خدمت فرهنگ قرار دارد» (تایسن، ۱۳۹۴: ۴۹۷). با تحلیل شعر و ادبیات هر دوره، می‌توان به عناصر متعدد و برجسته در این آثار دست یافت؛ عناصری که حاصل تجارب زیستی خالق اثر در بافت فرهنگ است. از نظر اشتنگر^۱ با تکیه بر فهم ناقص حاصل از امتزاج افق‌ها (دید هرمنوتیکی) نمی‌توان به حقیقت غائی دست یافت. اگرچه اصل بر شناخت و

^۱ Georg Estdnger

تعامل با دیگری است، اما مرجع این شناخت، تجربه زیست با دیگری و فهم جزئیات فرهنگ اوست (مصلح، ۱۳۹۷: ۲۲۴). جزئیات فرهنگی نهفته در آثار هنرمندان، می‌تواند مرجع مناسبی برای شناخت هر فرهنگ باشد و با این نگاه، «برخی بر این باورند که ادبیات بهترین راه برای کندوکاو در باب مسائل پیچیده اخلاقی و پرتو افکندن بر آن‌ها و بررسی چگونگی ارتباط آن‌ها با شخصیت و موقعیت‌های خاصی است که در آن‌ها واقع شده‌اند» (اسکلیوس، ۱۳۹۴: ۶۱).

مروری بر مطالعات گذشته

با توجه به عمر چند دهه‌ای رویکرد فلسفه میان‌فرهنگی در ایران، این رویکرد تا حد طرح مواضع و تشریح آرمان‌ها و اهداف و تلاش‌ها برای بازشناساندن و دعوت به آن پیش رفته است. مبانی این رویکرد را اندیشمندان ایرانی آن تا حدود مناسبی بازشناسانده‌اند؛ اما کاربرد این رویکرد که اتفاقاً موضوعی مهم و ضروری است، کمتر مورد توجه بوده است. در ادبیات و هنر نیز تا آن‌جا که می‌توان به آن استناد کرد، توجه به اهمیت فرهنگ و مواجهه با آن در تعاملات انسانی، جز در حوزه مطالعات فرهنگی، به‌طور مشخص، بر یک اثر ادبی-هنری متمرکز نشده است. در پیگیری پیشینه پژوهش تنها باید به ذکر کارهای صورت گرفته در بازشناسی مبانی فلسفه میان‌فرهنگی بسنده کرد. علی‌اصغر مصلح در «مجموعه مقالات فلسفه میان‌فرهنگی» (۱۳۹۲) مقالات متعددی در خصوص مبانی و الزامات رویکرد میان‌فرهنگی از صاحب‌نظران این حوزه در این مجموعه مقالات گردآوری کرده است، «فلسفه فرهنگ» (۱۳۹۳) که شرح مبسوط و مفصلی است درباره فرهنگ، تعریف، حدود و جنبه‌های مختلف و هر آنچه با حوزه فرهنگ در ارتباط است در این کتاب آمده است، «مجموعه مقالات آینده فرهنگ» (۱۳۹۵) مقالات پژوهشگران حوزه میان‌فرهنگی که در همایش فلسفه میان‌فرهنگی شرکت داشته‌اند در این مجموعه به چاپ رسیده است؛ و «با دیگری» (۱۳۹۷) کتابی که به تعریف دیگری، انواع دیگری، شیوه‌های مواجهه با دیگری، ضرورت حضور دیگری برای تقویم-خود- و مواردی از این دست پرداخته است؛ تلاش‌های ارزشمندی در جهت روشن کردن و ضرورت پرداختن به موارد مرتبط با فلسفه میان‌فرهنگی در دنیای معاصر داشته است. محمدرضا حسینی بهشتی در مقاله «تاریخ فلسفه‌نگاری» (۱۳۹۲) ضمن مرور تاریخ نگارش فلسفه از منظری نو با در نظر داشتن ضرورت نگاه جدید به تاریخ فلسفه در بستر فرهنگ‌های متعدد، اشاره داشته است. عباس منوچهری در مقاله «گفت‌وگویی میان‌فرهنگی و صلح جهانی» (۱۳۹۲) ضمن تبیین مبانی فلسفه میان‌فرهنگی،

ضرورت اجرایی شدن اصول آن را در جهت تحقق صلح جهانی بیان می‌کند. در مقاله «فراسوی دوگانگی: حق کمال برای "توسعه انسانی به‌مثابه یک پارادایم هنجاری- فرهنگی"» میزان اثربخشی فرهنگ در توسعه انسانی را مورد بررسی قرار می‌دهد. احمدعلی حیدری در مقاله «فرهنگ اسلامی در شرایط "دیاسپورا"» (۱۳۹۲) و «اخلاق زیستی از منظر اسلام» (۱۳۹۵) به بررسی مبانی اسلام و میزان انعطاف آن در مواجهه با وضعیت جهانی معاصر در هم‌سویی با اندیشه میان‌فرهنگی پرداخته است. حمیدرضا یوسفی در آثار خود از قبیل، «مبانی و ساختار فلسفه میان‌فرهنگی (ترجمه صدیقه خوانساری)» (۱۳۹۶)، «مفهوم تسامح در اندیشه گوستاو منشینگ جهت‌گیری‌ای مبتنی بر فلسفه میان‌فرهنگی» (۲۰۰۴)، «مبانی دین‌شناسی میان‌فرهنگی» (۲۰۰۶)، «میان‌فرهنگی بودن، درآمدی میان‌رشته‌ای (همراه با اینا براون)» (۲۰۱۱)، «میان‌فرهنگی بودن و تاریخ، دیدگاه‌هایی برای گونه‌ای فلسفه گلوبال» (۲۰۱۰) و «مفاهیم بنیادین ارتباط میان‌فرهنگی» (۲۰۱۴) و «مبانی و ساختار فلسفه میان‌فرهنگی» (۱۳۹۶)، ضمن بررسی و تبیین ضرورت اندیشه میان‌فرهنگی در دنیای معاصر، خاستگاه، دلایل پیدایش و ویژگی‌های فلسفه میان‌فرهنگی را مورد بررسی قرار داده است. رضا دهقانی افزون بر پژوهش‌های متعدد در تبیین و تفسیر اندیشه میان‌فرهنگی، در کتاب «درآمدی به فلسفه میان‌فرهنگی» (۱۳۹۷) به‌طور مبسوط به این رویکرد فلسفی پرداخته است. نیز در کتاب «میان‌فرهنگی بودن بدون فرهنگ، گذر از سیاست هویت به سیاست تمایز» دلایل توجه به این رویکرد را در جهان معاصر، واکاوی کرده است.

مبانی نظری

ادبیات، رسانه‌ای اجتماعی و فناوری‌ای برای به اشتراک گذاشتن واژه‌ها، ایماژها و اندیشه‌ها، برای نمایش پیشینه‌ای مجذوب‌کننده از گذشته‌های ما و همچنین تجربه‌های جمعی در شرف شروع، ایجاد می‌کند. خوانش‌های مشترک متون ادبی، مرآده‌هایی ایجاد می‌کند که از محدوده‌های ملی، تاریخی، زبانی و فرهنگی فراتر می‌روند (کوش، ۱۳۹۶: ۱۷). با این وجود، مشکل اساسی در شیوه انتقال و ترویج شاخصه‌های فرهنگی، این است که دیدگاه‌ها، ارزش‌ها و فرهنگ هر جامعه در زمان انتقال به جوامع دیگر به دلیل برداشت ناصحیح، امکان دگرگونی دارد (علی‌محمدی، ۱۳۹۰: ۳۶). پدیدآمدن این دگرگونی‌ها و کج‌فهمی‌ها، عامل بسیاری از تنش‌ها و جبهه‌گیری فرهنگ‌ها علیه یکدیگر شده است. در این میان، یکی از فرهنگ‌های مهم جهان که بیش از هر فرهنگ دیگری درباره آن سوءتفاهم وجود دارد، فرهنگ اسلامی است. «با توجه به تنوع و تکرر

جهان اسلام و تفاوت تجارب تاریخی و ترکیب‌های متفاوت عناصر فرهنگی نمی‌توان از موضع اسلام به‌عنوان یک واقعیت یگانه سخن گفت. به همین جهت بحث را باید از منظرهای محدود فرهنگی پی گرفت... گاه رفتارهای ناشی از خودمطلق‌بینی در فرهنگ ایرانی-اسلامی سر می‌زند و گاه رفتارهای همراه با تواضع و متمایل به فروتنی در مقابل «دیگران» ظاهر می‌شود. گاهی نشانه‌های بسته‌بودن و عدم انعطاف ظاهر می‌شود و گاه نشانه‌های گشودگی در برابر «دیگری». هم خودمرکزپنداری هست و هم میل به نحوی نسبی‌انگاشتن داشته خود. هم میل به تفوق است و هم میل به توازن و نسبت متقارن با «دیگران». این موضوع را می‌توان با توجه به متون مرجع دین اسلام هم نشان داد» (مصلح، ۱۳۹۷: ۳۹۵-۳۹۴). اسلام‌گرایی یا به‌بیان‌دیگر اسلام‌هراسی مسئله مهم جهان کنونی است که بیش از پیش، نیاز به بررسی همه‌جانبه و از منظر فرهنگ‌های مختلف دارد. این تصویر ضد اسلامی نفوذ کرده در اذهان، حتی قبل از ظهور گرایش‌های اسلام‌گرایانه مدرن نیز وجود داشته است. به قول شنایدرز «این دشمنی با اسلام نقضی تاریخی است که از صدها سال پیش عمیقاً در روح اروپایی نقش بسته است و تا روزگار فعلی هیچ‌گاه واقعاً چهره تنفرانگیز خود را از دست نداده است» (به نقل از: دهقانی، ۱۳۹۶: ۱۲۵-۱۶۱).

۱. دیگری (Other)

عناصر اصلی و بنیادین در پژوهش‌های مرتبط با فلسفه میان‌فرهنگی را باید مفهوم «دیگری»، «غیر» یا «بیگانه»، میزان اهمیت، نوع نگرش به وجود آن، قبول یا رد حضور آن و موارد مرتبط با آن دانست. دیگری، مفهومی است که ما به هنگام برخورد با وجودی غیر از خود، با آن آشنا می‌شویم و با اهمیت دادن به اصالت وجودی «خود» در برابر بیگانه، همواره این مفهوم در حاشیه قرار خواهد گرفت. «یکی از ویژگی‌های دوران ما این است که مردم با شدت و ضعف و با انگیزه‌های متفاوت، اصل تکثر فرهنگ‌ها را به صورتی ملموس‌تر تجربه کرده و پذیرش حضور «دیگران» در نزدیکی خود را امری ضروری یافته‌اند» (مصلح، ۱۳۹۷: ۶۹). جایگاه خاص «بیگانه»، خصوصیات آن و اقتضائاتی که از صرف وجود او پدید می‌آید، برای نخستین بار از جانب فیلسوفی فرانسوی و متدین به آیین یهود، یعنی امانوئل لویناس (۱۹۰۵-۱۹۹۵) مورد بررسی قرار گرفته است (همان: ۲۱۴). او در بیگانه بودن یک واقعیت، عنصری را می‌بیند که مقدم بر هرگونه هستی‌شناسی است که بخواهد با فاصله تأمل فلسفی طرح شده باشد. «برای لویناس شرط امکان اخلاق به رسمیت شناختن «دیگری» همچون موجودی قائم‌به‌ذات و

تقلیل‌ناپذیر است. لویناس در مقابله با اخلاق متقارن کانتی که در قوانین اخلاقی او بیان می‌شود و رابطه‌ای متقابل را میان خود و دیگری مفروض می‌گیرد، از اخلاقی نامتقارن دفاع می‌کند که غیریت دیگری را به رسمیت می‌شناسد و کنش اخلاقی از سوی فرد را تابع انتظار رفتاری مشابه از جانب دیگری نمی‌داند؛ بلکه حتی چنین انتظاری را ویران‌کننده کنش اخلاقی به شمار می‌آورد» (رشیدیان، ۱۳۹۳: ۳۱۱). تأکید دیلتای نیز بر این است که تجربه زیسته به‌تنهایی خودفهمی ایجاد نمی‌کند؛ بلکه خودفهمی فقط از طریق_وساطت_، یعنی مرتبط ساختن خود با دیگران حاصل می‌شود (همان: ۷۶۲). ارزشمندی اندیشه هگل را نیز در نشان دادن اهمیت «دیگری» برای شکل دادن به خودآگاهی دانسته‌اند. به عقیده وی، سوژه نمی‌تواند خودآگاهی به دست آورد، مگر این‌که در این تلاش خود از طریق خودآگاهی، دیگری به رسمیت شناخته شود؛ یعنی از طریق احترام و حیثیتی که دیگری به او می‌نهد، او را ارزش بخشد. سارتر تأکید دارد که ما فقط زمانی قادر هستیم به خویشتن آگاهی پیدا کنیم که از وجود موجوداتی که بر ما آگاهی دارند، آگاه شویم؛ بنابراین فقط و فقط از طریق وجود دیگران است که می‌توانیم توانایی‌ها و ظرفیت‌های خویش را دریابیم. نظر ویتگنشتاین نیز این است که اگر من آگاه شوم که آگاهی کسی دیگر بر من آگاه است، در این صورت می‌دانم که من چیزی بر آن آگاهی هستم و بنابراین بر خودم به‌عنوان چیزی برای خودم، آگاه خواهم شد (ر. ک: رشیدیان، ۱۳۹۳: ۳۰۸-۳۱۲). نوع شناخت و پذیرش این «دیگری»، کیفیت روابط انسانی را از نزاع تا صلح تشکیل می‌دهد. ارتباط میان خود و دیگری و نسبت‌های برقرار شده میان این دو، تعیین‌کننده کمیت و کیفیت زیست انسانی است و در طول تاریخ دارای پیامدهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متعددی بوده است (نساج، ۱۳۹۲: ۹۲-۹۶). با مهم قلمداد شدن مفهوم دیگری، شناخت این عنصر نیز برای جامعه جهانی اهمیت حیاتی یافت. دیگری‌شناسی^۱ با عنوان دانشی که به مسأله کهن رابطه میان «خود» و «دیگری» اشاره دارد، در آنتولوژی و فلسفه نیز جایگاه برجسته‌ای پیدا کرده است. لویناس معتقد بود که فلسفه غرب نتوانسته است به «دیگری» آن‌گونه که غیر است، بیندیشد. به باور وی، فلسفه غرب در دام این خطر افتاده و همواره کوشیده است غیر را از آن خود کرده، بدین ترتیب تهدیدی را که غیر برای خودآیینی و سیطره کامل خود به وجود آورده است، خنثی کند (دیویس، ۱۳۸۶: ۲۶۸-۲۷۵). این شناخت نادرست، زمینه بسیاری از مناقشات در ابعاد جهانی شده است. برای جلوگیری از این نوع شناخت‌های ناقص و چالش‌انگیز، راهکارها و

^۱ Heterology

بسترهای مختلفی ایجاد شده که آشکارترین آن‌ها حاکی از اهمیت نقش هنر در تعامل میان فرهنگ‌ها است. در قلمرو هنر، پذیرش برابری فرهنگ‌ها و عمل متقابل دریافت و شناخت و دادوستد متقابل نسبت به فلسفه، از بالندگی بیشتری برخوردار است. عموم مردم اذعان دارند که هنر در همه فرهنگ‌ها و حتی شاید با عناوین دیگر وجود داشته و وجود دارد و دادوستد میان هنرها از فرهنگ‌های مختلف، همواره جالب و موجب ارتقا بوده است. می‌توان همین احساس و برداشت را در زمینه فلسفه هم مطرح کرد

۲. فلسفه میان فرهنگی^۱

فلسفه میان فرهنگی با طرح‌ریزی و اشاعه دیدگاه و بصیرت فلسفی‌ای که معتقد است که یک حقیقت فلسفی جهان‌شمول وجود دارد و این حقیقت، اولاً یک ویژگی عمومی و آنالوژیک دارد و ثانیاً به هیچ سنت، زبان و فرهنگ معینی امتیاز خصوصی نمی‌دهد و ثالثاً در عین بی‌مکانی مکان‌مند خود، در شکل‌ها و صورت‌های مختلف آشکار شده است در دهه اخیر به وجود آمد (دهقانی، ۱۳۹۶: ۱۰۸). اندیشمندان فلسفه میان فرهنگی، از ویتگنشتاین، هایدگر و فیلسوفان تمایز نظیر دلوز، به‌عنوان پیشگامان اندیشه میان فرهنگی نام می‌برند. هایدگر، فیلسوفان تمایز و ویتگنشتاین به‌نوعی به نفی خودمطلق‌انگاری یا اعتقاد به یک صورت نهایی اشاره کرده‌اند... الهام‌بخشان نهایی اندیشه میان فرهنگی، فیلسوفان تمایزند؛ از جمله: لویناس، فوکو، لیوتار، دریدا، کریستوا، ایریگاری (همان: ۴۷). اندیشمندان میان فرهنگی بر این باور متفق‌اند که نمی‌توان فلسفه میان فرهنگی را به‌طور جامع‌و‌مانع تعریف کرد یا حتی آن را یک نظریه قطعی و پایان‌یافته انگاشت. آنان بر این عقیده‌اند که این فلسفه، گفتمانی جدید و فرایندی پایان‌نیافته و پایان‌ناپذیر است که معیاری برای ارائه تعریف صریح و واضح برای آن وجود ندارد. درباره چیستی فلسفه میان فرهنگی سه رویکرد وجود دارد؛ «رویکرد نخست که در اقلیت است، آن را رشته‌ای فلسفی می‌داند. اما نگاه دوم و عمده این است که فلسفه میان فرهنگی نه یک رشته فلسفی بلکه یک باور یا عقیده فلسفی، یک طرز تفکر یا به بیان بهتر یک جهت‌گیری اندیشه‌ای است... برخی آن را نوعی راه اندیشه و زندگی، یک رفتار یا منش و حتی گرایش و نگرش می‌دانند... رویکرد سوم فلسفه میان فرهنگی را یک تبدیل در فلسفه می‌داند. بتانکور فلسفه میان فرهنگی را یک وضعیت موقت می‌داند که باید بر آن مسلط شد. این تبدیل در فلسفه آن را از صورت «تک فرهنگی» به صورت «گفتگوی

^۱ Intercultural Philosophy

میان‌فرهنگی» هدایت می‌کند» (دهقانی، ۱۳۹۶: ۴۸-۵۰). در حقیقت، فلسفه میان‌فرهنگی، راهکاری برای نهادینه کردن فرهنگ گفت‌وگو و پذیرش دیگری با ماهیت حقیقی آن است که سعی در پایان دادن به وضعیت نزاع فرهنگ‌های متکثر جهان در عصر جهانی‌شدن دارد.

فلسفه میان‌فرهنگی به‌منظور تأیید و تأکید بر تفاوت‌های فرهنگی و تلاش برای امکان ارتباطی عاری از خشونت ایجاد شده است. در مجموع و با توجه به رسالت فلسفه میان‌فرهنگی در عصر حاضر، ویمر وظایف فلسفه میان‌فرهنگی را این‌گونه تفسیر می‌کند:

«۱- فلسفه میان‌فرهنگی باید اقسام مختلفی از اندیشه در فرهنگ‌های مختلف را تحلیل کند؛ حتی اندیشه‌هایی که به نحو ضمنی ظهور کرده‌اند.

۲- فلسفه میان‌فرهنگی باید کلیشه‌های موجود دربارهٔ درک خود و بیگانه را نقد کند.

۳- فلسفه میان‌فرهنگی باید در روشنگری، دوجانبه یا به بیان بهتر جامع‌الاطراف باشد.

۴- فلسفه میان‌فرهنگی باید به روی فرهنگ‌های دیگر گشوده باشد.

۵- فلسفه میان‌فرهنگی می‌تواند، بلکه باید، پشتیبان انسانیت و صلح باشد» (همان: ۹۲).

رام ادهر مال، فلسفه میان‌فرهنگی را رویکردی معرفی می‌کند که هیچ برتری برای فرهنگ یا فلسفه‌ای خاص نمی‌شناسد. همین‌طور جایی نسبت به جای دیگر، یا نظامی مفهومی نسبت به نظام دیگر و حتی زبانی نسبت به زبانی دیگر ترجیح ندارد (مصلح، ۱۳۹۷: ۲۰۷).

۳. گفت‌وگوی میان‌فرهنگی (پولی لوگ)

«آیندهٔ جهان بیش از همه تابع وضع مناسبات انسانی است. بدون برقراری نسبتی معقول و مناسب میان فرهنگ‌ها، نمی‌توان به آینده امیدوار بود. وقتی از مناسبات میان فرهنگ‌ها سخن می‌گوییم، منظور تنها مناسبات فرهنگ‌ها در مقیاس کشور و قاره و دین و آیین نیست. مناسبات میان متفکران و افراد انسانی هم نمودی همین مناسبات است. دعوت به بینش و تفکر میان‌فرهنگی، دعوت به قرار گرفتن در مسیری است که مناسبات میان فرهنگ‌ها بر اساس تجارب و خواست تعداد بیشتری از فرهنگ‌ها تنظیم شود» (مصلح، ۱۳۹۷: ۵۰۵). از دیدگاه متفکران اندیشهٔ میان‌فرهنگی، گفت‌وگو با دیگری دارای انواع گوناگون است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: الف) **مونولوگ**^۱: مارتین ویمر از اندیشمندان فلسفه میان‌فرهنگی در تعریف مونولوگ آورده است که «مونولوگ، نوعی گفت‌وگوست با تأثیرگذاری یک‌جانبهٔ مرکزی. یک فرهنگ در

^۱ Monolog

جایگاه فرهنگ مرکزی بر تمامی فرهنگ‌های دیگر تأثیر می‌گذارد و اجازه نمی‌دهد، دیگر فرهنگ‌ها ایده‌ها و دیدگاه‌های خود را بیان کنند. بنابراین همه فرهنگ‌ها تحت تأثیر آن فرهنگ هستند، بی‌آنکه فرهنگ مذکور از هیچ فرهنگ دیگری متأثر باشد. فرهنگ مرکزی تلاش می‌کند تا دیگر فرهنگ‌ها به درستی و اعتبار جایگاه او باور بیاورند؛ البته منکر این امکان برای دیگر فرهنگ‌ها نیست. برای این فرهنگ، دیگر فرهنگ‌ها بربر، وحشی، خام یا طبیعی هستند» (دهقانی، ۱۳۹۶: ۳۳۴).

ب) **دیالوگ**^۱: «دیالوگ نوعی گفت‌وگوست با تأثیر تا حدی دوجانبه. در این‌گونه از گفت‌وگو، لزوماً یک فرهنگ واحد بر دیگر فرهنگ‌ها تأثیر نمی‌گذارد، بلکه فرهنگ‌ها و اشخاص دیگر هم ممکن است تأثیرگذار باشند، ولی این تأثیرگذاری دوطرفه کامل نیست؛ یعنی هنوز رابطه بین برخی جایگاه‌ها یک‌طرفه باقی‌مانده است. میزان تأثیر و تأثر میان فرهنگ‌های مختلف متفاوت است و به جایگاه این فرهنگ‌ها و نمایندگان آن‌ها بستگی دارد. در این‌جا فرهنگ‌های متفاوت برای یکدیگر فرهنگ‌های متفاوت شناخته می‌شوند. زمانی که تأثیر میان دو فرهنگ کاملاً یک‌طرفه باشد، فرهنگ‌های متأثر برای فرهنگ‌های مؤثر، بربر است و جایی که تأثیر و تأثر وجود دارد، ولی هنوز کامل نیست، فرهنگ متأثر برای فرهنگ غالب در آن رابطه، فرهنگ اگزوتیک یا «عجیب‌وغریب» است (ویمر: ۱۹۹۰ به نقل از: دهقانی، ۱۳۹۶: ۳۳۵)؛ بنابراین اگزوتیک بودن صرفاً یک درجه بالاتر از بربر بودن است! امروزه در آگاهی عمومی اروپایی، متعلقان برخی فرهنگ‌ها برای مثال برخی از کشورهای اسلامی و آفریقایی بربر محسوب می‌شوند و متعلقان برخی فرهنگ‌ها که جایگاه بالاتری پیدا کرده‌اند، همچون چین، کره و حتی ژاپن، اگزوتیک غریب هستند» (همان). از نظر هاینس کیمرله (از اندیشمندان فلسفه میان‌فرهنگی) صورت تحقق فلسفه میان‌فرهنگی دیالوگ است. دیالوگ غنی و پربار تمام فرهنگ‌ها، مطلوبی است که فلسفه میان‌فرهنگی به دنبال آن است. این بدان دلیل است که تنها از طریق گفت‌وگوست که فرهنگ‌های مختلف امکان می‌یابند جایگاه خود را در جهان و میزان حقانیت خود را ارزیابی کنند. دیالوگ کیمرله لزوماً دو طرف ندارد، بلکه می‌تواند طرف‌های مختلف داشته باشد و برای کیمرله هم مانند ویمر، پولی‌لوگ الگوی مطلوب است و نه لزوماً گفت‌وگوی دوطرفه. پیش‌شرط‌های تحقق گفت‌وگوی میان‌فرهنگی از نظر کیمرله، برابری جایگاه طرف‌های دیالوگ در عین حفظ تفاوت‌ها، اهمیت داشتن موضوع دیالوگ برای طرف‌ها، استدلال‌محوری، گشودگی

¹ Dialog

طرف‌های دیالوگ، حضور فیزیکی و البته روانی طرف‌های دیالوگ، اذعان طرف‌های دیالوگ به سهم محدود خود در یک عقل کلی و شنیدن است (همان: ۳۳۸-۳۴۰).

ج) **پولی‌لوگ**^۱: «پولی‌لوگ صورت آرمانی فلسفه جدید است. پولی‌لوگ از حیث لغوی در یونانی به معنای وراجی و پرحرفی است اما در بافت اندیشه ویمر و فلسفه میان‌فرهنگی می‌توان آن را به گفت‌وگوی چندجانبه میان‌فرهنگی ترجمه کرد. پولی‌لوگ هنگامی حاصل می‌شود که پرسش‌ها و مسائل مرتبط با جامعه و فلسفه موردبحث قرار گیرند. تنها بدین شیوه می‌توان بر مرکزیت‌گرایی غلبه کرد و به موضعی موجه رسید که به بیشترین میزان ممکن جهان‌شمول باشد. بنابراین تنها هنگامی پولی‌لوگ ممکن می‌شود که چندین فرهنگ با جایگاه‌های متفاوت فرهنگی یک پرسش فلسفی واقعی و انضمامی داشته باشند. در پولی‌لوگ همه اقسام مرکزیت‌گرایی به نقد کشیده می‌شوند و سعی می‌شود از آن‌ها دوری شود... پولی‌لوگ نوعی گفت‌وگوست که در آن تأثیر میان مواضع مختلف کاملاً دوطرفه است. فرهنگ‌ها برای یکدیگر نه بربر هستند و نه اگزوتیک بلکه برابر هستند. درحالی‌که میزان تأثیر میان این‌ها همچنان متفاوت باقی می‌ماند. این الگو تا وقتی باقی است که هیچ موضعی بر بقیه ترجیح نداشته باشد یا انکار نشده باشد. همه باید به یک چشم دیده شوند. پولی‌لوگ همان الگوی مطلوب و هدف نهایی فلسفه میان‌فرهنگی است» (همان: ۳۳۲-۳۳۶).

روش پژوهش

این پژوهش با بررسی شعرهای ژانر غنایی دو دهه هشتاد و نود با رویکرد فلسفه میان‌فرهنگی، دیگری و پرداختن به وی و چگونگی تعامل و هم‌سخنی با وی را با روش تحلیل کیفی از منظر انطباق یا عدم انطباق با مؤلفه‌های فلسفه میان‌فرهنگی مورد مذاقه قرار داده است. قلمرو این پژوهش، شعرهای عاشقانه چاپ‌شده در دو دهه هشتاد و نود است - که دوره هم‌زمانی با نضج نگاه میان‌فرهنگی و اهمیت پرداختن به آن و تحقق آرمان‌های آن است - و شعرهای سبک کلاسیک و آزاد پرمخاطبی که طی سال‌های اخیر مخاطبان متعددی با آن‌ها ارتباط برقرار کرده و بعضی از آن‌ها در جوامع جهانی نیز خوانندگانی داشته و به زبان‌های دیگر نیز ترجمه شده‌اند و ناشران برجسته و تخصصی شعر آن‌ها را چاپ کرده و به چاپ چندم رسیده‌اند و همچنین مجموعه شعرهای شاعران برخی شهرهای ایران که به‌صورت گروهی چاپ‌شده و بازتابی از صدای اقلیت‌های در حاشیه مانده است را در بردارد.

¹ Polylog

یافته‌های پژوهش

«دیگری» در شعر عاشقانه معاصر

عنصر اصلی، اولیه و محوری پژوهش‌های مرتبط با فلسفه میان‌فرهنگی در ارتباط با مفهوم «دیگری»، «غیر» یا «بیگانه» و میزان اهمیت، نوع نگرش به وجود، قبول یا رد حضور آن و موارد مرتبط با آن است. «چنین نیست که من در تضاد با دیگری تعریف شود، زیرا من اساساً در مواجهه با دیگری من می‌شود. «من، فی‌نفسه، هستم از طریق دیگران. من «از طریق (par) دیگران و برای (pour) دیگران» هستم» (علیا، ۱۳۸۸: ۱۵۴). شعر عاشقانه^۱ شاخه‌ای از ژانر غنایی است که قهرمان اصلی آن در انواع و قالب‌های مختلف ادبی، معشوق یا محبوب است. در شعر عاشقانه نیز با قهرمان‌هایی از نوع دیگری نزدیک مواجه هستیم و در این نوع شعر که همواره مجرای برای ارتباط و انتقال احساس‌ها و برداشتهای دو یا چند نفر نسبت به یکدیگر بوده است، مشارکان یک گفتمان در برابر یکدیگر «دیگری» محسوب می‌شوند.

ضرورت حضور دیگری و انواع آن در شعر عاشقانه

هانتینگتون، رابطه انسان‌ها را با یکدیگر بر مبنای رابطه «ما-و-دیگری» تعریف می‌کند و بر این اساس، هر فرد از یک قوم یا دین، از فردی از قوم و دین دیگر، تلقی دشمن دارد (دهقانی، ۱۳۹۹: ۹۵). در نگاه میان‌فرهنگی، سعی بر آن است این دیدگاه خصومت‌آمیز تا حد امکان، تعدیل شده و به قول هگل «شرط پیشرفت و تأثیرگذاری» به رسمیت شناختن «همان، ۹۸) مدنظر باشد. بر این اساس، من، تنها به‌واسطه تأیید دیگری موجود هستم (همان). در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان «دیگری» را با توجه به هم‌فرهنگ یا دیگرفرهنگ بودن، به دو نوع (دیگری نزدیک و دیگری دور) منقسم دانست. حضور «دیگری» در شعر عاشقانه اگرچه عموماً از نوع «دیگری نزدیک» است، اما شیوه‌های مواجهه با این گونه «دیگری» در معنای عام را می‌توان در بردارنده نشانه‌هایی ارزشمند از اقتضائات، الزامات و اجبارهای هر فرهنگ در برخورد با «دیگری دور» دانست. با این دیدگاه، شاید بتوان نوع نگاه به دیگری در متون هنری را دریچه‌ای شفاف به سوی بایسته‌های آن فرهنگ در رفتار با دیگری تلقی کرد. در شعر عاشقانه، قومیت و دین دیگری، اهمیت چندانی ندارد. شاعر، دیگری را تمام و کمال و بدون تغییر می‌پذیرد و اولین

¹ Love Lyric

شرط به رسمیت شناختن دیگری، اجرا می‌شود؛ در این صورت می‌توان گفت، دیگری در معنای عام خود در شعر حضور دارد:

بادا که مردمان، همه روزی به یک زبان

- آن هم زبانِ مهر-

با یکدیگر سخن بسرایند و بینشان،

مرز زبان نباشد و عرضِ تباینی

گنجشکِ ژاپنی! (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۹: ۳۱۴)

در این نگاه به دیگری، مرز، زبان، رنگ، دین، قومیت و... رنگ می‌بازد و دیگری بدون حل شدن در- خود- پذیرفته می‌شود:

مهم نیست خانه‌ات کجا باشد

برای یافتنت کافی است چشم‌هایم را ببندم

خلاصه بگویم،

حالا هر قفلی که می‌خواهد

به درگاه خانه‌ات باشد

عشق پیچکی است که دیوار نمی‌شناسد (عبدالملکیان، ۱۳۹۶: ۵۶-۵۷)

گاه این دیگری، کمی نزدیک‌تر یا به تعبیری، دیگری هم‌فرهنگ است. در این صورت نیز با وجود فرهنگ‌هایی متکثر در جامعه‌ای واحد، نگاه به دیگری، هم‌چنان نگاهی میان‌فرهنگی گونه و رابطه‌ی او با- من- از نظر شاعر، رابطه‌ای غیرقابل‌انکار است. شاعر حضور دیگری را در کنار خود ضروری می‌شمارد و این ضرورت حتی به زمان مشخصی مربوط نیست و بودنِ او یکی از خواسته‌های اصلی و حیاتی است:

تو نباشی زندگی ماتم‌سرایبی بیش نیست روزها و هفته‌هایم خاک‌برسر می‌شود

تو که هستی که نباشی جرأت‌م کم می‌شود؟ یا تمام لحظه‌هایم ترس‌آور می‌شود

حیدرمیرانی (حسینی الف، ۱۳۹۳: ۲۷۱)

شاعر، این ضرورت انکارناشدنی را تمام و کمال می‌پذیرد و در این پذیرش، هیچ اجبار،

تعریف، محدودیت و فشاری وجود ندارد:

سنگی بگذار بر کلمات من

چراغی روشن کن

دانستم بی‌واژه تو را دوست دارم (شمس لنگرودی، ۱۳۹۴: ۱۰۷).

این دیگری ضروری و حیاتی برای بروز و ظهور هویت خود، گاهی حتی دیگری بی‌رنگ، بی‌مکان و زمان و عام است. در این حالت شاید نتوان مرز میان- نزدیک و دور- را در مورد او قائل شد:

تو عشق را به گلی مهربان بدل کردی   مرا به هیئت یک باغبان بدل کردی...
شکست خورده‌ترین شاه عشق من بودم   ولی مرا تو به یک قهرمان بدل کردی
به شکل حادثه‌ای از ازل در آمدی و   مرا به خاطره‌ای جاودان بدل کردی...
(میرزایی، ۱۳۹۳: ۵۷)

شاعر، در توصیف فضای غمگین و سرشار از تنهایی نبود «دیگری» نزدیک یا دور، فقط نبودن همان «تو» لازم و واجب را در کنار خود، عامل انکارناشدنی این احساس می‌داند:

مثل آن جسم که از روح جدا می‌ماند   از من بعد تو یک مُرده به جا می‌ماند
بی‌تو محکوم به بی‌وزنی‌ام و تا به ابد   هستی و نیستی‌ام روی هوا می‌ماند
جواد منفرد (صباغ نو، ۱۳۹۷: ۸۹)

در بیشتر موارد همان‌گونه که اشاره شد، شاید نتوان ادله محکمی برای دوری یا نزدیکی دیگری اقامه کرد و آن‌چه هست، ضرورت حضور دیگری و یگانگی با اوست و در این نوع نگاه به دیگری، باید گفت، شاعر در نهایت نزدیکی و هم‌سویی با آرمان‌های فلسفه میان‌فرهنگی است:

اگر منزلگهم ماچین و چین است
و گر خود دورتر جای زمین است
نبینم لحظه‌ای خود را ز تو دور

حلول و اتحاد آری همین است (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۹: ۳۵۲)

در دیدگاه میان‌فرهنگی، جهان، مکانی برای همه انسان‌هاست و ماندن در کنار دیگری، ضرورتی ترک‌ناشدنی؛ این «جهان تنها از آن من نیست؛ اختیار، قدرت، فراگرفت و سروری من حدی دارد. بدین‌سان، من از خواب خودمحورانه‌اش بیدار می‌شود» (علی‌ا، ۱۳۸۸: ۹۹). در این نگاه، انسان چاره‌ای جز پذیرش دیگری ندارد:

کنار آدم‌ها بایست

حتی اگر با کسی آشنا نباشی!

تنها که باشی زود می شکنی

زود می شکنند درخت تنها

در برابر طوفان (یونان، ۱۳۹۵: ۱۸۵)

در مجموع، آن چه در شعر عاشقانه معاصر از دیگری می توان تعبیر کرد، تنها ضرورتِ یک نوع دیگری مستقل، قائم به ذات و بی تغییر است که شاعر آن را در عاشقانه هایش خلق و با آن زندگی مسالمت آمیز می کند:

حالم بد است، مثل زمانی که نیستی

دردا که تو همیشه همانی که نیستی

عاشق که می شوی نگران خودت نباش

عشق آن چه هستی است، نه آنی که نیستی

(طریقی، ۱۳۹۶: ۳۲)

گفت و گو با دیگری در شعر عاشقانه

نخستین باب تعامل با «دیگری» گفت و گو است. هنگام گفت و گو با دیگران، خود را در جایگاه طرف گفت و گو قرار می دهیم؛ همان گونه که او نیز و از طریق تعامل با دیگری به خصوص از راه گفت و گو، نوعی خودآگاهی شکل می گیرد. ما در چشمان دیگری دیده می شویم و تصویری از خودمان پیدا می کنیم و از این طریق هویت ما شکل می گیرد دریافت هوسرل از دیگری این است که «ساختار تقویم دیگری ساختاری اگولوژیک است و دیگری برساخته من است و مؤخر از من، نه این که تعبیر هوسرل، حاصل معنا بخشی من است. دیگری برساخته من است و مؤخر از من، نه این که مستقل از تقویم من باشد و خود از جانب خود معنا دهد. این دریافت مصداقی از فراگرفت و از آن خودسازی است که به اعتقاد لویناس، حق دیگر بودگی دیگری را ادا نمی کند» (علیا، ۱۳۸۸: ۱۰۶). در شعر عاشقانه، شاعر با این پیش فرض از وجود دیگری، با معشوق خویش وارد گفت و گو شده، درونیات خود را با وی در میان می گذارد:

در آب چشمه خودت را نگاه کن سارا!

که بی دلیل تو شاعر نکرده ای ما را

مقدسی و تنت سوره ایست تازه نزول

که زنده می کند از شوق وحی، عیسی را

(بدیع، ۱۳۹۵: ۲۹)

به نظر لویناس، «من در مواجهه با دیگری گریز و گزیری از پاسخ ندارم؛ حتی بی اعتنایی به دیگری نیز پاسخی است به او و حاکی از آن است که باید به نحوی دیگری را به حساب آورم و نسبتم را با او مشخص کنم» (همان، ۱۳۸۸: ۱۰۰):

بالتر از چشم سیاه تو سیاهی نیست   باید ز تو بگریزم اما جز تو راهی نیست
نفیسه سادات (حسینی الف، ۱۳۹۳: ۲۲۲)

اما غایت مطلوب گفت‌وگو در فلسفهٔ میان‌فرهنگی، پولی‌لوگ یا نوعی از گفت‌وگوست که در آن تأثیر مواضع طرفین گفت‌وگو کاملاً برابر است و هیچ موضعی بر دیگری، برتری ندارد (دهقانی، ۱۳۹۶: ۳۳۶). در این نوع از هم‌سخنی، طرفین آن چه را که می‌خواهند، می‌گویند بدون این‌که بر دیگری تحمیل شوند یا هدف از گفت‌وگو، تأیید و تکذیبِ طرفین یا تغییر هر یک باشد؛ در حقیقت، هدف خودِ گفت‌وگوست. در شعر عاشقانه، به ظاهر با مونولوگ‌هایی مواجه هستیم؛ اما این تک‌گویی‌ها، همواره مخاطبی دارد. باید دید که این خطاب‌ها تا چه اندازه، ماهیت پولی‌لوگ گونه دارد. «دیگری» با همان دگربودگی‌اش لازمهٔ وجود ما است. «دیگری» به‌شرط استحاله و شباهت و پذیرش ما به رسمیت شناخته نمی‌شود، بلکه «دیگری» با همان دگربودگی‌اش پذیرفته می‌شود» (مصلح، ۱۳۹۷: ۳۱۰). این نوع خطاب به دیگری، مطابق با اندیشه‌های میان‌فرهنگی، در شعر عاشقانه دیده می‌شود:

بکش تعمید کن تکفیر کن تقدیس کن بشکن   عوض کن تا سحر هفتاد مذهب، دوستت دارم
برقصی با اساطیر مقدس عاشقت هستم   بسوزی با رسولان مقرب دوستت دارم
(میرزایی، ۱۳۹۳: ۱۴)

شاعر در عاشقانه‌هایش، به‌گونه‌ای وارد گفت‌وگو می‌شود که تنها نفسِ گفت‌وگو برای او اهمیت دارد. او به حقیقت ناگزیرِ عشق می‌اندیشد نه تغییر دادن دیگری و دنیایش:

محبوب من، جهان غزلی عاشقانه است   این بهترین تصور من از زمانه است
دنیا به لطف عشق چنین دیدنی شده   چون آتشی که جلوهٔ آن در زبانه است
اما بدون عشق، جهان با جنون جنگ   میدان یک مسابقهٔ وحشیانه است
(طریقی، ۱۳۹۴: ۴۹-۴۸)

شاعر حتی نمی‌خواهد در گفت‌وگو، معشوق خود را درگیر عواقب نامطلوب عشق کند:

نمی‌خواهم همراه با عشق
اضطراب‌های این جهانی را
به تو بسپرم
من از میان این قالب‌هایی

که آدمیان ساخته‌اند

عبور می‌کنم

بسوی تو می‌آیم

که نیستی و انحطاط آدمی

معنی مرگ نمی‌دهد... (احمدی، ۱۳۹۲: ۴۰۳).

در هیچ جای گفت‌وگو با معشوق، شاعر از او نمی‌خواهد که خود را به آن چه از او توقع دارد، فروکاهد و این همان آرمان پولی‌لوگ در فلسفه میان‌فرهنگی است. از نظر کیمرله، با تحقق شرط استدلال‌محوری و گشودگی بر دیگری، حتی خود این استدلال نیز بی‌اهمیت است؛ پس در گفت‌وگو حتی اگر دیالوگ شکست نیز بخورد، آن چه مهم است، این است که فهم دیگری، معتبر تلقی شود و این بیان‌گر تسامح و حرمت میان طرفین گفت‌وگوست (دهقانی، ۱۳۹۶: ۳۴۲):

به نگاهت چه عادتی دارم

هیچ کس هیچ کس نمی‌داند

- اینکه با تو چه نسبتی دارم-

هیچ فرقی نمی‌کند دیگر

تف به هر چه ثواب هر چه گناه

تف به هر چه اصول، هر چه فروع

عقل جن است و عشق، بسم الله

توی تاریک‌خانه دنیا

(قنبرلو، ۱۳۹۷: ۸۷)

نوع رابطه با دیگری در شعر عاشقانه

ویمر در ارتباط با افراد و گروه‌های مختلف با هم سه نوع رابطه را از هم متمایز می‌کند. رابطه یا نگاه از بالا^۱ که رابطه‌ای یک‌طرفه و تعامل در آن ناممکن است؛ رابطه یا نگاه تساوی‌گرا^۲ که برای مواضع متفاوت، اعتبار برابر قائل بوده و ممکن است به نسبت بینجامد و رابطه یا نگاه تکمیلی^۳ که برای گروه‌ها و مواضع، ارزش تکمیل‌کنندگی قائل است. در این نگاه که موردقبول متفکران فلسفه میان‌فرهنگی است، یک تعامل همه‌جانبه با پیش‌فرض مواضع تکمیل‌کننده وجود دارد که در آن، حالت «کنسرت فرهنگ‌ها» برقرار است (دهقانی، ۱۳۹۹: ۱۴۲). ما در شعر عاشقانه باید به دنبال این نوع ارتباط با دیگری باشیم تا بتوانیم آن را با مواضع فلسفه میان‌فرهنگی، هم‌سو بدانیم. دیگری قرار نیست به خود یا من- فروکاسته شود. دیگری خودش است با تمام تفاوت‌هایی که با نگاه میان‌فرهنگی به رسمیت شناخته می‌شود. شاعر از

¹ exclusive

² egalitar

³ complimantar

معشوق خود که از نوع «دیگری» نزدیک یا گاهی دیگری دور است، توقع دگرگونی و تغییر ندارد؛ حتی اگر در معرفی آن دست به اغراق زده باشد؛ پس بنای تعامل بر سلب و ایجاب استوار نیست:

یا چشم‌های تو همه هستی من است
یا هستی تو جمع شده در نگاه من
غزل آزاد مقدم (صباغ نو، ۱۳۹۷: ۲۰)

معشوق با همان حالت و ویژگی اصلی و ذاتی خود، بازنمایی شده و خبری از ایجاد تغییر در هیچ حالتی از وی، مطرح نیست:

تنها به جستجوی تو بودم
که به جاده‌های جهان زدیم
و شعر سفر را قافیه بستیم
- در باران‌های سنگ و تیر-
و گرنه

نه سرزمینی وسوسه‌مان می‌کرد

و نه، بندری مجهول (یونان، ۱۳۹۲: ۳۱).

نوع ارتباط با «دیگری» ای که در این نوع شعر آفریده می‌شود، راهی به سوی شناخت بافت فرهنگی است که این «دیگری» از آن سر برآورده است و «هنگامی که فرهنگ هر دوره را به درستی دریابیم، همراه آن، سرچشمه تکامل کلی آن دوره را نیز درمی‌یابیم» (لوکاچ، ۱۳۷۹: ۲۵۹). در شعر عاشقانه، عموماً شواهدی از نگاه بالا یا تساوی‌گرای شاعر به معشوق یافت نمی‌شود. شاعر به شباهت و یگانگی خود با دیگری نزدیک توجه دارد و در این ارتباط، سخنی از تعارض و دیگربودگی نیست:

پروشکا علم از آن دو مطالعات فرهنگی
به هم شبیه، به هم مبتلا به هم محتاج

چنان دونیمه سیبی که هر دو نیم به هم...

شبیه یکدگریم و چقدر دلگیر است

شبیه بودن گل‌های بی‌شمیم به هم

(نظری، ۱۳۹۸: ۲۵)

این ارتباط تا حد سرسپردگی پیش می‌رود، بدون آن که در آن از تنش و کم‌گیری، خبری باشد. وجود دیگری، همیشگی، پابرجا و تکرارشونده است:

چه شغل عجیبی!

آغاز هفته تو را می‌بینم

باقی هفته

به خاموش کردن خود در اتاق مشغولم (شمس لنگرودی، ۱۳۹۴: ۱۲۶).

این نگاه حتی، کلیشه‌های سنتی دیگربودگی مانند (مرد-زن) را نیز بی‌رنگ کرده است:

به این غریبه بیا قدری آشنایی کن

به من بگو چه کنم؟ بیشتر خدایی کن

دل‌م هوایی موی بلند و مشکی توست

بگو «به من چه» و کوتاه کن، طلایی کن

(فرجی الف، ۱۳۹۴: ۴۳)

من و تو مثل دو تا رود موازی بودیم

من که مرداب شدم، کاش تو دریا بشوی

بعد ازین، مرگ نفس‌های مرا می‌شمرد

فقط از این نگرانم که تو تنها بشوی

(فرجی ب، ۱۳۹۴: ۱۶)

شاعر اذعان دارد که حضور دیگری مقوم حضور وی است و زمانی که دیگری بوده، او نیز وجود داشته است و در این حضورها، کیفیت و چگونگی، تأثیر تعیین‌کننده‌ای ندارد:

انگار یکی دلش برای یکی تنگ شده است

که این نامه دارد شعر می‌شود

شاید تو از دست رفته‌ای

- تکرار می‌کنم -

تو از دست رفته‌ای

و من که پیش از تولد تو بودم

سرگردانم... (کرم‌پور، ۱۳۹۶: ۳۵).

دوست دارم در کنار تو بمیرم، چون

بی‌تو هرچه زنده باشم هم غم‌انگیزم

سمیرا حیدری (حسینی الف، ۱۳۹۳: ۱۲۳)

دل‌تنگ دل‌تنگم برای دیدنت این‌جا نمی‌دانی

خاموش خاموشم فراموشم نشد این عشق انگاری

در جستجوی لحظه‌های با تو بودن زندگی کردم

من یک شروع تازه پیدا کرده‌ام در خواب و بیداری

سیما خشنو (حسینی الف، ۱۳۹۳: ۱۲۶)

و همین حضور دیگری است که عامل اتفاق‌های ناممکن در نظر شاعر شناخته می‌شود:

برای عوض کردن دنیا

فصلنامه مجله فقه
مطالعات فقهی و ارتباطات

۱۰۱

دیگری در شعر عاشقانه
فارسی دو دهه هشتاد و
نود براساس.....

نیازی به خواندن روزنامه‌های سیاسی نیست
نیازی به تغییر رئیس‌جمهور و هیأت دولت نیست
و نیازی به تجمّعات بیش از دو نفر نیست
گاهی تنها دو نفر می‌توانند
تمام دنیا را مثل یک حبه قند
در فنجان‌ی چای
به هم بزنند (کردیچه، ۱۳۹۵: ۸۷).

لویناس، وجود و به‌رسمیت‌شناختن تمام و کمال «دیگری» را "شرط امکان اخلاق" می‌داند (رشیدیان، ۱۳۹۳: ۴۳۱). این شرط در شعر عاشقانه محقق شده است؛ زیرا دیگری در ذهن شاعر به‌صورت تمام و کمال با تمام عواقبی که ممکن است حضور او برای شاعر ایجاد کند، پذیرفته شده است:

در سرم باش و بیا یکسره سرسام بده
گره روسریت را کمی امشب شل کن
قدری از باده ته‌مانده در آن جام بده
به تمام شعرا... نه به من الهام بده
فؤاد میرشاه ولد (صباغ نو، ۱۳۹۷: ۹۳)

در این صورت، تنها ترس شاعر، ترس از نبود دیگری و عواقب دوری از وی است:
دلشوره‌ام مرگ نیست
دلشوره‌ام خیابانی ست
که دست‌هایت را
از من می‌گیرد
دلشوره‌ام
سال‌های گم‌شده‌ای است
که بهانه

چشم‌های تو را می‌گیرند... (ابراهیم‌پور، ۱۳۹۴: ۱۸)
شاعر در شعر عاشقانه، حتی بارها دیگری را بر خود ترجیح می‌دهد:
دوست‌ترت دارم از هرچه دوست
ای تو به من از خود من خویش‌تر

دوست‌تر از آنچه بگویم چقدر

بیشتر از بیشتر از بیشتر (امین‌پور، ۱۳۸۸: ۴۳).

باقی ماندن بر اندیشه‌های دیگری‌شناسانه و پرهیز از اعمال سلیقه در هویت‌دیگری، حتی با تعدیل مواضع ایدئولوژیک همراه است و این مزیتی است که در رویکردهای غیر هنری دیده نمی‌شود. «نویسنده مستقیماً با زندگی رودررو می‌شود و در شرایط مساعد، حتی به بهای ستیزه با مقاصد ایدئولوژیک خود، به بازنمایی رئالیستی زندگی سوق می‌یابد؛ اما نظریه‌پرداز ادبی واقعیت را این اندازه مستقیم واری نمی‌کند» (لوکاج، ۱۳۷۹: ۱۳۵).

در شعر عاشقانه، این رابطه تکمیل‌کنندگی به اوج می‌رسد؛ تا حدی که شاید بتوان گفت بدون تهدید و تحدید هویت دیگری، دوگانگی از میان برداشته می‌شود:

در آغوش هم

در این دایره بی‌پایان

من امتداد توأم

یا تو امتداد منی! (شمس لنگرودی، ۱۳۹۴: ۱۰۲)

بررسی ظرایف و ویژگی‌های این نوع نگاه به دیگری در زندگی، راهی به سوی شناخت میزان پای‌بندی یک فرهنگ به اندیشه‌های میان‌فرهنگی است و از سویی دیگر، قابلیت انتشار فرهنگ به خاطر اینکه در اشکال مختلفی همچون ایده‌ها، واژگان، تصاویر، صداها، موزیکال و غیره وجود دارد و نسبتاً راحت در سراسر جهان جریان پیدا می‌کند، (ریتزر، ۱۳۹۵: ۳۱۳) انکارناپذیر است. با در نظر داشتن تمام این ضرورت‌ها، باید به این دقیقه نیز واقف بود که «نمی‌توان به اتکالی استنادهایی ساده به ویژگی‌های فرهنگ‌ها، آن‌ها را با هم مقایسه کرد. نمی‌توان بر اساس شناخت اکتسابی از یک فرهنگ، مبنایی برای شناخت فرهنگ دیگر پیدا کرد» (مصلح، ۱۳۹۷: ۲۲۴). این نقدپذیری و انعطاف و پرهیز از مرکزگرایی، از آرمان‌های فلسفه میان‌فرهنگی در جهت ایجاد جهانی عاری از خشونت و برتری‌جویی است؛ به این دلیل که درصدد ایجاد الگویی برای جهان عاری از خشونت و احترام به تمام فرهنگ‌ها با هر میزان از اهمیت و تأثیرگذاری است.

نتیجه‌گیری

بررسی شعر عاشقانه فارسی دو دهه هشتاد و نود با در نظر داشتن یکی از اساسی‌ترین پیش‌شرط‌های تحقق آرمان‌های فلسفه میان‌فرهنگی یعنی پذیرش «دیگری»، نشان می‌دهد که

در این نوع شعر، قهرمان اصلی شعر همان معشوق یا محبوب و از نوع دیگری نزدیک (هم‌فرهنگ) است. در این شعرها، نوع مواجهه با دیگری نزدیک (هم‌فرهنگ)، حاکی از تمایل شاعر به پایبندی بر اصولی چون دیگری‌شناسی، احترام به دیگری، هویت و باورهای وی است. ضرورت حضور دیگری در فرآیند شناخت و تقویم خود-امری انکارناشدنی است به‌گونه‌ای که می‌توان گفت بدون حضور دیگری، عموماً شعر عاشقانه‌ای شکل نمی‌گیرد زیرا قهرمان شعرهای عاشقانه، دیگری است. در نگاه به دیگری، پرهیز از خودمحوری و باورهای مرکزیت‌گرایانه و در گفت‌وگو با وی، رعایت پیش‌شرط‌های ضروری گفت‌وگویی چندجانبه (پولی‌لوگ) مطمح نظر بوده است. بررسی شعر عاشقانه دو دهه اخیر از منظر شناخت جلوه‌های حضور و نمود «دیگری» نزدیک، نشان از آن دارد که وجود این نوع از «دیگری» برای شاعر دارای اهمیت حیاتی و ضرورتی برای موجودیت و ادامه حیات است. از این نظر می‌توان رابطه میان خود و دیگری را رابطه‌ای تکمیلی، بدون رویکرد تقابلی خود-بیگانه دانست. این نوع حضور، از نوع وجوب ملزومات و امکانات ضروری برای داشتن حیات مطلوب نظیر نیازهای مادی نیست. نگاه به «دیگری» در شعر عاشقانه، نگاهی کالایی - مادی نبوده و نگاهی ارزش‌مدارانه است. با استناد به شواهد شعری، می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که مواردی از قبیل به رسمیت‌شناختن دیگری، پرهیز از تعصب‌ورزی فرهنگی، هم‌سخنی از نوع پولی‌لوگ، لزوم تعامل به‌دور از حل، هضم و فروکاستن هویت دیگری به هویت خود-پرهیز از مرکزیت‌گرایی و برقراری رابطه تکمیلی میان فرهنگ‌ها در آموزه‌های شعر عاشقانه دو دهه هشتاد و نود ایران وجود دارد. در این نوع شعر، حضور دیگری، شرط وجودی-خود-آن‌گونه که اندیشمندان این حوزه به مقوله‌ای چون هویت اهمیت داده‌اند، اهمیتی انکارناپذیر است تا بدان‌جا که بدون فرض وجود دیگری، شعر عاشقانه‌ای صورت نمی‌بندد. در شعر عاشقانه معاصر، با توجه به درون‌مایه‌ای که از آن سراغ داریم، عموماً با دیگری نزدیک و به تعبیری «محبوب و معشوق» رویارو هستیم؛ اما نمونه‌های مناسبی از دیگری دور و نوع تعامل با آن نیز در این نوع شعر یافت می‌شود. نگاه به دیگری عام (دور و نزدیک) و پذیرفتن این حقیقت که خود بدون دیگری هیچ‌گاه صورت نمی‌بندد، پیش‌شرط ضروری هر نوع تعامل مسالمت‌آمیز است. در شعر عاشقانه اگرچه دیگری نزدیک، نمودی بارزتر دارد، اما باید گفت که این پیش‌شرط اساسی تعامل مسالمت‌آمیز، محقق شده است و در گام بعدی می‌توان این نوع تعامل را با جرح و تعدیل‌هایی، به دیگری دور نیز منتسب دانست. در شعر عاشقانه، خود و خودی بودن تا آن‌جا معنی دارد که بتوان فصل ممیز و هویت هر یک از طرفین را بازشناسی کرد و پس

از آن، -دیگری- همواره بر- خود- ارجحیت یافته، حضور خود، منوط بر حضور دیگری است و این معنا، با مؤلفه‌های فلسفه میان‌فرهنگی، هم‌خوانی بسیار دارد-۲-۱. گفت‌وگو در شعر عاشقانه، عنصری حیاتی است که اساس شعر عاشقانه محسوب می‌شود. خطاب‌های شعر عاشقانه، مدخل ورود به دنیای دو دیگری نزدیک است که جنس این گفت‌وگوها در شعر عاشقانه به شیوه چندصدایی و پولی‌لوگ نزدیک است. یافته‌ها دال بر کاستن اهمیت و ضرورت دیگری دور نیست و در شعرهایی با درون‌مایه‌های اعتقادی، اجتماعی، سیاسی و اعتراضی به دیگری دور (دگرفرهنگ) نیز پرداخته شده است.

منابع

- ابراهیم‌پور، حامد (۱۳۹۴) به هزار دلیل دوستت دارم. چاپ دوم. تهران: فصل پنجم. احمدی، احمدرضا (۱۳۹۲) می‌گویند بیرون از این اتاق برف می‌بارد. تهران: نیماژ. اسکلیئوس، اوله مارتین (۱۳۹۴) فلسفه ادبیات. ترجمه محمد نبوی. تهران: آگه. اسمیت، فیلیپ (۱۳۸۷) درآمدی بر نظریه فرهنگی. ترجمه حسن پویان. چاپ دوم. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی. امین‌پور، قیصر (۱۳۸۸) دستور زبان عشق. چاپ نهم. تهران: مروارید. بدیع، علی‌رضا (۱۳۹۵) حبسیه‌های یک ماهی. چاپ دوم. تهران: فصل پنجم. تاینسن، لیس (۱۳۹۴) نظریه‌های نقد ادبی معاصر. ترجمه مازیار حسین‌زاده و فاطمه حسینی. چاپ سوم. تهران: نگاه نو- حکایت قلم نوین. جونز، اندرو (۱۳۹۰) نظریه پردازان بزرگ جهانی شدن. ترجمه مسعود کرباسیان و هامایاک آوادیس یانس. تهران: چشمه. حسینی، سیداحمد (۱۳۹۳) غزل روزگار ما پازل شعر امروز [۱] گزیده غزل‌های دهه هشتاد. چاپ چهارم. تهران: نیماژ. _____ (۱۳۹۴) غزل روزگار ما پازل شعر امروز [۲] گزیده غزل‌های دهه هشتاد. تهران: نیماژ. دالمایر، فرد راینهارد (۱۳۸۴) راه‌های بدیل: فراسوی شرق‌شناسی و غرب‌شناسی. ترجمه فاطمه صادقی و نرگس تاجیک. آبادان: پرسش. دهقانی، رضا (۱۳۹۶) درآمدی بر فلسفه میان‌فرهنگی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات. _____ (۱۳۹۹) میان‌فرهنگی بودن بدون فرهنگ: گذر از سیاست هویت به سیاست تمایز. تهران: نقد فرهنگ. رشیدیان، عبدالکریم (۱۳۹۳) فرهنگ پسامدرن. تهران: نی. ریتزر، جرج (۱۳۹۵) جهانی شدن (بایسته‌ها). ترجمه عسگر قهرمانپور. تهران: چاپخش.

سامووار، لاری، پورتر، ریچارد ای و استفانی، لیزا | (۱۳۷۹) / ارتباط بین فرهنگ‌ها. ترجمه غلامرضا کیانی و سیداکبر میرحسینی. تهران: باز.

سنایی، علی و دهقانی، رضا (۱۳۹۶) «تحلیل امکان چستی فلسفه آفریقایی بر اساس خوانش میان‌فرهنگی هابنتس کیمرله از تاریخ فلسفه». فصلنامه مطالعات میان‌فرهنگی، سال ۱۲، ش ۳۳، صص ۹-۱۳.

شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۹۹) *طفلی به نام شادی*. تهران: سخن

شمس لنگرودی، محمد (۱۳۹۲). *مجموعه اشعار*. دفتر اول. تهران: نگاه.

_____ (۱۳۹۴). *مجموعه اشعار*. دفتر دوم. تهران: نگاه.

صباغ نو، امید (۱۳۹۷) ۶۹ حس مشترک؛ گزیده غزل امروز (۱). چاپ چهارم. کرج: شانی.

_____ (۱۳۹۷) ۷۰ حس مشترک؛ گزیده غزل امروز (۲). چاپ سوم. کرج: شانی.

طریقی، غلامرضا (۱۳۹۴) *گزینه غزل*. تهران: فصل پنجم

عبدالملکیان، گروس (۱۳۹۷) *گزینه اشعار*. چاپ دوم. تهران: مروارید

_____ (۱۳۹۷) *سه‌گانه خاورمیانه: جنگ عشق تنهایی*. تهران: چشمه.

علیا، مسعود (۱۳۸۸) *کشف دیگری همراه با لویناس*. تهران: نی.

علی‌محمدی، نسترن (۱۳۹۰). «گفتگوی میان‌فرهنگی و بینابینی به‌مثابه راهی برای مهندسی فرهنگی بین‌المللی در عصر جهانی‌شدن». روابط فرهنگی، ش ۲، صص ۲۸-۳۷.

فرجی، مهدی (۱۳۹۴) *روسی باد را تکان می‌داد*. چاپ چهارم. تهران: فصل پنجم.

_____ (۱۳۹۴). *چمدان معطل*. چاپ پنجم. تهران: فصل پنجم.

قبرلو، یاسر (۱۳۹۷) *بیمار بعدی*. چاپ چهارم. تهران: نیماژ.

کردبچه، لیلا (۱۳۹۵) *یک شب پرنده‌ای*. تهران: نیماژ.

کرم‌پور، کورش (۱۳۹۶) *پروردگارا! ایران را به خاطر بسپار*. تهران: نیماژ.

کوش، سلینا (۱۳۹۶) *اصول و مبانی تحلیل متون ادبی*. ترجمه حسین پاینده. تهران: مروارید.

گادیکانست، ویلیام بی و همکاران (۱۳۸۵). «نظریه‌پردازی درباره ارتباطات میان‌فرهنگی». علوم اجتماعی، ش ۶۷، صص ۴۹-۹۸.

لوکاچ، جورج (۱۳۷۹) *نویسنده، نقد و فرهنگ*. ترجمه اکبر معصوم‌بیگی. تهران: دیگر.

مصلح، علی‌اصغر (۱۳۹۲) *مجموعه مقالات فلسفه میان‌فرهنگی*. تهران: حکمت.

_____ (۱۳۹۳) *فلسفه فرهنگ*. تهران: علمی.

_____ (۱۳۹۵) *مجموعه مقالات آینده فرهنگ*. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

_____ (۱۳۹۷) *با دیگری*. تهران: علمی.

میرزایی، محمد سعید (۱۳۹۳). *الواح صلح*. چاپ دوم. تهران: نیماژ

_____ (۱۳۹۴) *یک زن کامل*. تهران: نیماژ.

- نساج، حمید (۱۳۹۲). «دیگری فرهنگی بنیانی برای تعاملات میان فرهنگی؛ مقایسه دیدگاه بیرونی با برتون». تحقیقات فرهنگی ایران، ش ۲۲، صص ۹۱-۱۱۲.
- نظری، فاضل (۱۳۹۸). *گزینۀ اشعار*. چاپ هفدهم. تهران: مروارید.
- هلد، دیوید و مک گرو، آنتونی (۱۳۸۲). *جهانی‌شدن و مخالفان آن*. ترجمۀ عرفان ثابتی. تهران: ققنوس.
- یوسفی، حمیدرضا (۱۳۹۶). *مبانی و ساختار فلسفۀ میان‌فرهنگی*. ترجمۀ صدیقه خوانساری موسوی. تهران: پگاه روزگار نو.
- هایدگر، مارتین (۱۳۹۸). *سراغاز کار هنری*. چاپ هفتم. تهران: هرمس
- یونان، رسول (۱۳۹۲). *چه زود مهمانی تمام شد*. چاپ چهارم. تهران: نیماژ.
- Ahmadi, A. R. (2013). *Migoyand birun az in otagh barf mibārad*. Tehran: Nimaj. [In Persian]
- Aminpour, Q. (2009). *Dastur-e zaban-e eshgh* (9th ed.). Tehran: Morvarid. [In Persian]
- Badiei, A. R. (2016). *Habsieh-haye yek mahi* (2nd ed.). Tehran: Fasl-e Panjom. [In Persian]
- Dallmayr, F. R. (2005). *Alternative visions: Paths beyond orientalism and occidentalism* (F. Sadeghi & N. Tajik, Trans.). Abadan: Porsesh. [In Persian]
- Dehghani, R. (2017). *An introduction to intercultural philosophy*. Tehran: Research Institute for Culture, Art and Communication.
- Dehghani, R. (2020). *Interculturality without culture*. Tehran: Naghd-e Farhang. [In Persian]
- Ebrahimipour, H. (2015). *Be hezar dalil doostat darām* (2nd ed.). Tehran: Fasl-e Panjom. [In Persian]
- Fornet-Betancourt, Raul (1997). *Lateinamerikanische Philosophie zwischen Inkulturation und Interkulturalität*.
- Gadamer, H.G (1999). *Wahrheit und Methode*.
- Hosseini, S. A. (2014). *Ghazal-e ruzegar-e mā: Pazel-e she'r-e emruz* [Vol. 1] (4th ed.). Tehran: Nimaj.
- Hosseini, S. A. (2015). *Ghazal-e ruzegar-e mā: Pazel-e she'r-e emruz* [Vol. 2]. Tehran: Nimaj. [In Persian]
- Jones, A. (2011). *Globalization: Key thinkers* (M. Karbasian & H. Avadis Yans, Trans.). Tehran: Cheshmeh. [In Persian]
- Kimmerle, Heinz (2000). *Interkulturelle Philosophie*.
- Kimmerle, Heinz (2005). *Afrikanische Philosophie im Kontext Weltphilosophie*.
- Kimmerle, Heinz (2005). *Ludwig Wittgensteins Philosophie interkulturell gelesen*.
- Kimmerle, Heinz (2009). *Der Philosophiebegriff der interkulturellen Philosophie*.
- Kimmerle, Heinz (2002). *Interkulturelle Philosophie. Zur Einführung*.
- Kimmerle, Heinz (1995). *Die Dimensionen des Interkulturellen. Philosophie in Afrika-Afrikanische Philosophie*.
- Kimmerle, Heinz (2000). *Philosophie der Differenz. Ein Einführung*.
- Kimmerle, Heinz (2004). *Interkulturelle Philosophie. Ein Einführung*.
- Mall, Ram-Adhar (1996). *Philosophie im Vergleich der Kulturen. Interkulturelle Philosophie-Ein neue rientierung*.
- Rashidian, A. (2014). *Postmodern culture*. Tehran: Ney. [In Persian]
- Ritzer, G. (2016). *Globalization: The essentials* (A. Ghahremanpour, Trans.). Tehran: Chapakhsh. [In Persian]
- Sabbaghno, O. (2018). *69 shared feelings: Selected contemporary ghazals* (4th ed.). Karaj: Shani. [In Persian]
- Sabbaghno, O. (2018). *70 shared feelings: Selected contemporary ghazals* (3rd ed.). Karaj: Shani. [In Persian]
- Samovar, L. A., Porter, R. E., & McDaniel, E. R. (2000). *Intercultural communication* (G. Kiani & S. A. Mirhosseini, Trans.). Tehran: Baz. [In Persian]

- Sanaei, A., & Dehghani, R. (2017). The possibility of defining African philosophy based on Heinz Kimmerle's intercultural reading. *Intercultural Studies Quarterly*, 12(33), 9–13. [In Persian]
- Shafiei Kadkani, M. R. (2020). *Tefli be nām-e shādi*. Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Shams Langroudi, M. (2013). *Collected poems* (Vol. 1). Tehran: Negah. [In Persian]
- Shams Langroudi, M. (2015). *Collected poems* (Vol. 2). Tehran: Negah. [In Persian]
- Skirbekk, G., & Gilje, N. (2015). *Falsafe-ye adabiyat* (M. Nabavi, Trans.). Tehran: Agah. [In Persian]
- Smith, P. (2008). *An introduction to cultural theory* (H. Pouyan, Trans., 2nd ed.). Tehran: Cultural Research Office. [In Persian]
- Tyson, L. (2015). *Critical theory today: A user-friendly guide* (M. Hosseinzadeh & F. Hosseini, Trans., 3rd ed.). Tehran: Negah-e No & Hekayat-e Ghalam-e Novin. [In Persian]
- Wimer, Franz Martin (2003). *Globalitat und Philosophie. Studien zur Interkulturalitat*.
- Wimer, Franz Martin (1990). *Interkulturelle Philosophie-Theorie und Geschichte*.
- Tarighi, G. R. (2015). *Gozineh-ye ghazal*. Tehran: Fasl-e Panjom. [In Persian]
- Abdolmalekian, G. (2018). *Selected poems* (2nd ed.). Tehran: Morvarid. [In Persian]
- Abdolmalekian, G. (2018). *Middle East trilogy: War, love, loneliness*. Tehran: Cheshmeh. [In Persian]
- Olya, M. (2009). *Discovering the other with Levinas*. Tehran: Ney. [In Persian]
- Alimohammadi, N. (2011). Intercultural and interstitial dialogue as a path to international cultural engineering in the age of globalization. *Cultural Relations*, (2), 28–37. [In Persian]
- Faraji, M. (2015). *Roosari bad ra tekan midād* (4th ed.). Tehran: Fasl-e Panjom. [In Persian]
- Faraji, M. (2015). *Chamedan-e mo'attal* (5th ed.). Tehran: Fasl-e Panjom. [In Persian]
- Ghanbarlou, Y. (2018). *Bimar-e badi* (4th ed.). Tehran: Nimaj. [In Persian]
- Kordbacheh, L. (2016). *Yek shab-e parande'i*. Tehran: Nimaj. [In Persian]
- Karampour, K. (2017). *Parvardegara! Iran ra be khater bespar*. Tehran: Nimaj. [In Persian]
- Kusch, S. (2017). *Principles of literary text analysis* (H. Payandeh, Trans.). Tehran: Morvarid. [In Persian]
- Gudykunst, W. B., et al. (2006). Theorizing intercultural communication. *Social Sciences*, (67), 49–98. [In Persian]
- Lukács, G. (2000). *The writer, criticism, and culture* (A. Masoumi-Bigi, Trans.). Tehran: Digar. [In Persian]
- Mosleh, A. A. (2013). *Essays on intercultural philosophy*. Tehran: Hekmat. [In Persian]
- Mosleh, A. A. (2014). *Philosophy of culture*. Tehran: Elmi. [In Persian]
- Mosleh, A. A. (2016). *Essays on the future of culture*. Tehran: Allameh Tabataba'i University Press. [In Persian]
- Mosleh, A. A. (2018). *With the other*. Tehran: Elmi. [In Persian]
- Mirzaei, M. S. (2014). *Alvah-e solh* (2nd ed.). Tehran: Nimaj. [In Persian]
- Mirzaei, M. S. (2015). *Yek zan-e kamel*. Tehran: Nimaj. [In Persian]
- Nassaj, H. (2013). Cultural otherness as a foundation for intercultural interaction. *Iranian Cultural Research*, (22), 91–112. [In Persian]
- Nazeri, F. (2019). *Selected poems* (17th ed.). Tehran: Morvarid. [In Persian]
- Held, D., & McGrew, A. (2003). *Globalization and its discontents* (E. Sabeti, Trans.). Tehran: Ghoghnoos. [In Persian]
- Yousefi, H. R. (2017). *Foundations and structure of intercultural philosophy* (S. Khansari Mousavi, Trans.). Tehran: Pegah-e Ruzegar-e No. [In Persian]
- Heidegger, M. (2019). *The origin of the work of art* (7th ed.). Tehran: Hermes. [In Persian]
- Younan, R. (2013). *Che zud mehmani tamam shod* (4th ed.). Tehran: Nimaj. [In Persian]